

Töreki Milán

A forint előszobája

A pénzkibocsátás átmeneti időszakának pénzügyi jogi kérdései Magyarországon az Ideiglenes Nemzeti Kormány felügyelete alatt (1944–1945)

A 20. századi magyar pénztörténet legkaotikusabb és legsokoldalúbb időszaka az 1944 végétől 1946. augusztus 1-jéig elhúzódó periódus. A második világháború befejezését követő súlyos gazdasági helyzet egyik állandó kísérője a zavaros pénzügyi helyzet volt. Gyakorlatilag egy teljesen lerombolt és kifosztott országban kellett újjászervezni a közigazgatást, a közellátást és újraindítani a gazdaságot. Mindezek egyik, legfontosabb alapfeltétele, hogy legyen megfelelő készpénz a közforgalomban, amely mindenki számára értékálló, és képes betölteni azt az ősi funkcióját, hogy közvetít az eladó és a vevő között, továbbá az állam számára a bevételt és az adóztatást biztosítja.

1944 októberétől voltak olyan részei az országnak, ahol egyszerre több (akár öt fajta!) valuta keringett a közforgalomban. Elméletben a teljes ország területén egyedüliként a magyar pengő volt a törvényes fizetőeszköz, a pengőérték megállapításáról és az ezzel összefüggő rendelkezésekről szóló 1925.

évi XXXV. tc. alapján. A Magyar Nemzeti Bank létesítéséről és szabadalmáról szóló 1924. évi. V. tc. kimondta, hogy az állam a bankjegyek kibocsátásának kizárólagos jogát a Magyar Nemzeti Bankra ruházza. 1944. október 16-án megalakult a nyilaskormány, amely szintén élt a bankjegykibocsátás lehetőségével a háború finanszírozása céljából; 1944. november 4-én kiadtak egy új 1000 pengős címletet,¹ ez viszont már nem volt elfogadható fizetőeszköz az ország szovjetek által ellenőrzött területén. Tehát 1944 őszétől már a magyar pengő sem volt az ország egységes konvertibilis valutája. Az MNB működését sem kímélte a nyilas hatalomátvétel. Pósch Gyula MNB elnököt menesztették, helyette Szálasi Ferenc saját gazdasági szakértőjét, Temesváry Lászlót² nevezte ki. A nemzetvezető megszüntette az MNB főtanácsának tevékenységét,

jogkörét az új központi banki elnökre ruházta át. Temesváry élve a lehetőséggel, új üzletvezetőséget nevezett ki. Ezután megkezdődött az MNB apparátusának fokozatosan Veszprémbe történő átköltöztetése.

A veszprémi Várhegy gyomrában már 1944 nyarán elkezdtek kialakítani a különböző pénzverésre és bankjegynyomtatásra is alkalmas részlegeket. Itt újabb bankjegynyomtatásokra került sor. Az 1936. december 22-i 10 pengős, illetve az 1930. július 1-jei 100 pengősöket újra nyomtatni kezdték, illetve forgalomba is helyezték őket.

A sorozatszám előtti piros csillaggal különböztették meg a korábbi bankjegytípusoktól őket, amelyek ezt az apró jelzést leszámítva teljes egészében megegyeztek a korábban kiadott típusokkal. Szintén Veszprémbe kerültek nyomtatásra az új típusú 100 pengősök, amelyek mind színben, mind rajzolatan, mind méretben eltértek a korábbi típusoktól. Az 1943. február 14-i dátumozású 100 pengősből készültek ívek, amelyek forgalomba nem kerültek, de az Ausztriába került magyar katonák és MNB alkalmazottak egymás közötti elszámolásra használták.³

A pénzverés számára is készültek új verőtövek. Szabó József, a redukciós osztály vezetője készített olyan új verőtöveket, amelyek esetében a megszokott „BP” verdejel helyett a „V.”, azaz Veszprém szerepelt. A veszprémi verőtövek a következő típusokhoz készültek el: 2 fillér 1943-as évszámmal; 10 fillér 1942-es, 20 fillér 1941-es, 1 pengős 1944-es és a 2 pengős szintén 1944-es évszámmal. Az elkészült verőtövek azonban nem kerültek felhasználásra, még próba-

veret sem készült belőlük. A háború után főlianyomatot készítettek a verőtövekről, így maradhettek fenn az utókor számára.⁴ 1945. január 15-én Reményi-Schneller Lajos a Szálasi-kormány pénzügyminisztere aláírta Hans Constantin Boden birodalmi gazdasági megbízottal az

MNB Németországba telepítéséről szóló megállapodást, amelynek értelmében Magyarország aranytartalékát, illetve az MNB vagyonát fokozatosan vonatra tették és elindították nyugatra, végül Spital am Pyhrn község kólostorának kriptájába helyezték azokat, ahol az amerikai csapatok kezére került, akik teherautókon Frankfurt am Mainba szállították a 600 ládányi, bruttó 33 tonna aranykészletet és a bankjegyeket, valamint az iratokat.⁵

1. A monetáris egység megbomlása: a Vörös Hadsereg magyarországi pénzkibocsátása

Az 1899. és az 1907. évi hágai egyezmények foglalkoztak a hadseregek és a megszállt területek pénzellátásának a kérdésével is. Ezek alapján jártak el a szövetséges hatalmak a második világháború idején is. Ezek az egyezmények a magyar jogrendbe, az első két nemzetközi békeértekezleten megállapított több egyezmény és nyilatkozat becikkelyezése tárgyában elfogadott 1913. évi XLIII. tc. 52. cikke szerint

„a megszálló hadseregnek a természetben igénybe vett szolgáltatásokért, amennyire csak lehetséges, készpénzzel kell fizetni, ellenkező esetben pedig azokról elismervényt kell adni, s a tartozásban lévő összeg kifizetését a lehető legrövidebb időn belül kell teljesíteni”.

A készpénzfizetés történhet a megszállt állam pénzével (hadizsákmányként beszerzett pengő), a megszálló állam pénzével (Magyarország esetében a szovjet rubel), illetve az erre célra kibocsátott, ún. „megszállási pénzzel”. Az első esetben a készfizetés csak akkor lehetséges, ha a megszálló hatalom tekintélyes mennyiségű közpénzt zsákmányolt a megszállt területen, mivel a hadsereg, amely valamely területet megszállva tart, az állam tulajdonában levő készpénzt stb. lefoglalhatja. (1913. évi XLIII. tc. 53. cikk: „Az a hadsereg, amely valamely területet megszáll, csakis az állam tulajdonában álló készpénzt s értékeket, [...] ingó tulajdonát foglalhatja le, amelyet a hadműveletekre lehet használni.”) A megszálló hatalom saját, honi pénzével a legkritikább esetben fizet, mivel nem érdeke (a háború következtében egyéb-
ként is alaposan igénybe vett honi fizetési forgalmát) feleslegesen felfokozni az általa megszállt területekre is átvigye. Maradt tehát a harmadik eset, a megszállási pénz kibocsátása és használata. A megszállt terület pénzegysé-

gében és azzal egyenlő értékű törvényes fizetési eszközként kiállított megszállási pénzt nem kellett semmiféle más értékre felcserélni, mert azzal minden megszorítás nélkül, mindenféle tartozást ki lehetett egyenlíteni.⁶ A Vörös Hadsereg a második világháború során Csehszlovákiában, Lengyelországban, Magyarországon, Romániában, Mandzsúriában és Észak-Koreában bocsátott ki ilyen hadi bankjegyeket. Ezeket tévesen nevezzük bankjegyeknek, sokkal pontosabb, ha pénzjegyeknek hívjuk őket, mivel ezeket a Vörös Hadsereg Parancsnoksága adta ki és nem egy jegynyomtatás jogával rendelkező jegybank. Mivel nem az MNB mint jegybank bocsátotta ki őket, ezért tulajdonképpen szükségpénzek, azonban az elfogadási kötelezettség (amelyet a Vörös Hadsereg jelenléte kényszerített ki) miatt átmenetet képeznek a két kategória között.

Ezeket a pénzjegyeket valószínűleg már előre elkészítették a Szovjetunióban, de több városi legenda és elbeszélés is szól arról, hogy esetleg hazai nagyvárosok (például Szegeden az 5 pengőt⁷) nyomdáiban is készíthették őket a Szovjetunióból hozott klisék segítségével 1945 és 1946 között. A hadipengők egyenértékűnek számítottak a ma-

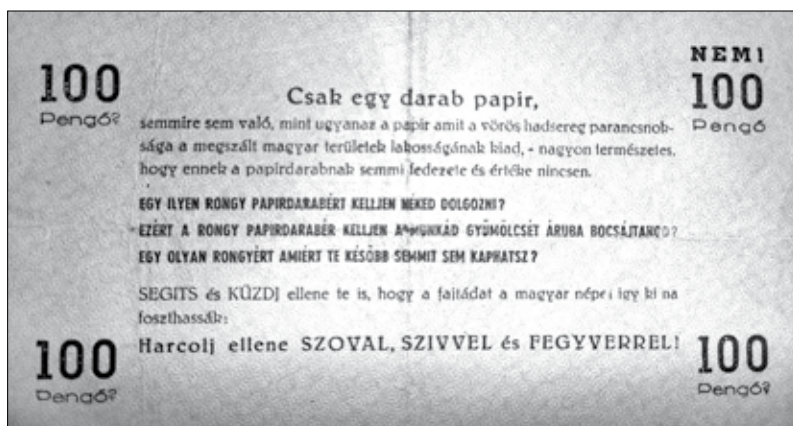

gyar pengővel, az alábbi címletekben jelentek meg: 1, 2, 5, 10, 20, 50, 100 és 1000 pengős.⁸

E pénzjegyek mögött gyakorlatilag semmilyen fedezet nem volt, ami csak tovább gerjesztette a magyar pengő inflációját. Erre hívta fel a figyelmet az a rölpap is, amely az alábbi képen látható. A „pénz” a Vörös Hadsereg által kiadott 100 pengős méreteivel megegyezik, előoldala megegyezik, sőt az anyagát tekintve is hasonlóságot mutat. A különbség azonban a hátoldalon fedezhető fel, ott propagandaszöveget helyeztek el, amelynek fő üzenete, hogy a lakosság ne fogadja el a szovjet típusú 100 pengőst, mivel az csak egy darab papír. A végén pedig felhívást intéz az olvasójához: „Harcolj ellene SZOVAL, SZIVVEL ÉS FEGYVERREL.”

Keletkezése 1944 októberére és 1945 februárja közé tehető.

A Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) adatai alapján 4,8 milliárd pengőnyi hadipengő került a forgalomba 1946 januárjáig. Jellemző eset volt, hogy a szovjet

parancsnokság kötelezte a helyi városvezetést vagy éppen az Ideiglenes Nemzeti Kormányt, hogy „váltsa be” a 1000 hadipengőseit. Ez a „beváltás” valójában címletváltást vagy átváltást jelentett, mivel mindig kisebb címletű magyar pengőt kértek a szovjetek cserébe, az Ideiglenes Nemzeti Tanács minisztertanácsának 1945. február 22-i ülésén Vásáry István⁹ pénzügyminiszter bejelenti, hogy az „orosz 1000 pengősök beváltására 10 000 000 pengőt fog rendelkezésre bocsátani”.¹⁰

Ebben az időszakban az alábbi településeken használtak szükségpénzeket vagy pénzhelyettesítő eszközöket az aprópénzhiány és a készpénzhiány leküzdése érdekében: Budapest, Debrecen, Gödöllő, Kalocsa, Kaposvár, Kiskunhalas, Mezőtúr, Mohács és Pécs.¹¹ Sem a szovjet megszállóknak, sem az Ideiglenes Kormánynak nem állt érdekében, hogy a helyi önkormányzatok különböző szükségpénzeket, kuponokat adjanak ki, mivel az csökkentette volna a szovjetek által kiadott hadipengő térnyerését, illetve az Ideiglenes Kormány bevételeinek és az adóztatás elindításának szintén alapfeltétele volt, hogy csak az általa kiadott és kezelt bankókkal fizessenek a lakosok. Ennek alátámasztására (is) születhetett a kommunisták egyik napilapjában, a *Néplapban* az a cikk, amelyben a szerző a különböző szükségpénzek ellen érvel. Történeti példákön (francia *assignaták*, Kossuth-bankók, első világháború utáni szükségpénzek) keresztül kifejti, hogy ezeknek komoly inflációs hatásai vannak, amelyek rontják a bizalmat a pengőben.¹²

A Szovjet Arcvonal Politikai Osztálya az ellenőrzése alá került területeken, röplapokon és plakátokon adta tudtul a magyar lakosság számára 2. sz. parancsát, amely szerint: „1. Magyarország területén a magyar pengőn kívül szabad forgalomban van a Szovjet Katonai Parancsnokság által kibocsátott pengő is. A fent említett pénznemek árfolyama a következő: egy hadipengő egyenlő egy magyar pengővel. 2. Minden állampolgár, minden hatóság, ipari és kereskedelmi vállalat köteles ezeket a pénznemeket elfogadni, megtartva azokat az árakat, amelyek érvényben voltak akkor, amikor a Vörös Hadsereg csapatai Magyarország területére léptek.”¹³

Ennek megtagadása, valamint hamisításuk esetére haditörvények szerinti szankciókat helyezett kilátásba mindeütt a mindenkori megszálló hatalom, amelyet a pénzjegyeken fel is tüntetett. A szigorú parancs ellenére is akadtak problémák ezeknek a pénzjegyeknek az elfogadásával. További érdekesség, hogy Vörös Hadsereg által kiadott pénzjegyek esetében az ellenséges és vesztes szerepükre utalva, mintegy demonstrálva azt, a csehszlovák és lengyel hadipénzektől eltérően, Románia és Magyarország esetében nem tüntették fel az ország nevét. Ezeknél a pénzeknél mindössze csak a nyelv és a pénz nem utal hovatartozásukra. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) adatai szerint 1946 januárjáig 4,8 milliárd pengő értékű pénzjegyet nyomtattak, amelynek első kivonási gondolata az Ideiglenes Kormány 1945. szeptember 4-i minisztertanácsai ülésén fogalmazódott meg. Dr. Oltványi Imre¹⁴ pénzügyminiszter előterjesztését elfogadta a Minisztertanács, amelyben az az elképzelés szerepelt, hogy 1945. szeptember 16-tól kivezetik a forgalomból a Vörös Hadsereg Parancsnoksága által kiadott pengőket. A tervek szerint 1945. november 15-ig

még az adók jelentős részét be lehetett volna fizetni ilyen pénzjegyekkel. Az átváltást a Magyar Nemzeti Bank és a fiókinézetek bonyolították volna le. A minisztertanácsai előterjesztés 49/a. számú melléklete tartalmazta a kérvényt, amelyet a téma kapcsán írtak a SZEB-nek. Ebben kérte a pénzügyminiszter, hogy a SZEB járuljon hozzá ahhoz, hogy a forgalomba hozott, mintegy 4,8 milliárd névértékű hadi pengő átváltása és kivonása mielőbb megtörténhessen. Hiába fogadta el a Minisztertanács az előterjesztést, a SZEB ekkor csak kilátásba helyezte az átváltás engedélyezését, amelyre így csak 1946. február 21-én kerülhetett sor pénzügyminiszteri hirdetmény formájában, amelyet Gordon Ferenc¹⁵ pénzügyminiszter írt alá:

„Felhívom Magyarország összes polgárainak és intézményeinek figyelmét arra, hogy a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokság által kibocsátott pengő jegyek a Fegyverszüneti Egyezménynek megfelelően 1946. évi február hó 28-ával megszűnnek fizetési eszköz lenni. A Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokság által kibocsátott pengőjegyeket Magyarország összes bankjai és azok fiókjai – beleértve a Magyar Nemzeti Bankot is – 1946. évi március hó 1. és 30-a között a Magyar Nemzeti Bank által kibocsátott pengőbankjegyekre váltják be névértékben.”¹⁶

Az MNB ez irányú kötelezettségét az 1945. január 20-i Fegyverszüneti Szerződés is megerősítette:

„A magyar kormány és a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokság által meghatározandó idő alatt és feltételek mellett minden magyar területen található valutát, amelyeket a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokság bocsájtott ki, felvásárol és megvált, és az ilyen módon bevont valutákat késedelem nélkül átadja a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokságnak.”¹⁷

Ugyanezen elv alapján kellett beváltania az MNB-nek a szovjet rubelt is, amelynek elfogadására szintén kötelezték a lakosságot. Arányát az 1945. február 3-i minisztertanácsai ülésen 2,5 pengőben határozták meg. Tehát 1 rubel 2,5 pengővel volt egyenértékű. Nem kis bonyodalmat és bizalmatlanságot okozott mindez az ország azon részén, ahol már a Vörös Hadsereg fennhatósága érvényesült. A kereskedők és a lakosok nem akarták elfogadni fizetségül a számukra ismeretlen bankjegyeket. Jól mutatja ezt a helyzetet a *Makói Népiújság* 1945. február 23-i számában megjelent cikk is, amely nyomatékosította, hogy a szovjet rubelt el kell fogadni. Kitértek még egy zavart okozó problémára is, miszerint a Vörös Hadsereg által kiadott 1, 2 és 5 pengősökből piros sorszámú ellátott és sorszám nélküli példányok is forgalomba kerültek, amelyek elfogadására szintén kötelezték a lakosságot bármelyik típusról is legyen szó.¹⁸

Az 1945. május 4-i minisztertanácsai ülésen Gyöngyösi János¹⁹ külügyminiszter tájékoztatásában ismertette a január 20-i fegyverszüneti kötelezettségek végrehajtását, ennek részeként kitért a rubel problémájára. Ugyanis a rubel árfolyama nem egységes a felszabadított országok között,

így például „Ruszinszkóban”²⁰ és Romániában olcsóbban megszerezhető a rubel, mint Magyarországon, ezért nagy tételben csempészték be az országba (különösen Észak-Erdélyen keresztül), és spekuláció tárgyává tették. Éppen ezért kérte Gyöngyösi, hogy mielőbb legyen a rubel egy fix árfolyamon bevonva, ezzel megszüntetve fizetőeszköz jellegét.²¹ Végül a Pénzügyminisztérium 65555/1945. IV. c. sz. hirdetésményével jelentette be, hogy „a rubel magyarországi forgalma 1945. július 15-étől tilos; magyar pengőre 1:2,5 arányban való átváltása aug. 15-ig lehetséges bármely pénzintézetnél.”²² Augusztus 15-ig kevesebb mint 2 millió pengőnyi rubelt váltottak be, tehát megállapítható, hogy érdemben nem volt jelentős a magyar készpénzforralom szempontjából. Egyrészt a szovjet félnek sem volt érdeke, hogy terjessze egy idegen ország területén a saját pénzét, hiszen azzal is csak erősítette volna az anyaországi inflációt, továbbá a magyar lakosság számára is nehézkes volt a kezelése a nyelvezete, illetve a rubel pénzrendszer komplexitása miatt.

Meg kell jegyezni, hogy voltak azonban kivételek a megszálló hadseregek valutáinak kötelező elfogadásai között Magyarország esetében is. 1944. március 19-én Magyarországot megszállta a hitleri Németország, ám nem lépett hatályba olyan jogszabály, amely szerint a megszálló német hadsereg pénzt bocsáthatott volna ki, vagy az anyaországi valutáját erőltette volna rá a lakosságra és a kereskedőkre. Sőt akadt olyan eset is, amikor is kifejezetten megtiltották a nem pengőben való fizetést. Erre kiváló példa Miskolc városának esete, amikor is az ott állomásozó német parancsnokság felkérte a város polgármesterét, hogy adjon ki egy olyan hirdetésményt, amelyben felhívja a lakosság és a kereskedők figyelmét arra, hogy ne fogadjanak el idegen pénzt, csak a pengőt a német katonáktól:

„[...] a városunkban tartózkodó, vagy az itt átvonuló német véderő tagjaitól esetleges vásárlás esetén sem idegen állam pénzegységét, sem hitelvásárlás alapjául szolgáló elismervényt elfogadni nem szabad. A német véderő tagjainak vásárlásoknál kizárólag magyar pénzegységet (pengőt, fillért) szabad használniok és tőlük csak magyar pénzegységet szabad elfogadni. Aki a német véderő tagjaitól, vagy bárki mástól idegen pénznemben fizetést fogad el, büntetendő cselekményt követ el és az ebből származó minden jogi következményt és anyagi kárt viselnie kell.”²³

Egyébként a németek is éltek a szövetségesekhez hasonló megszállási pénzek kiadásával, elsősorban a keleti fronton, például Ukrajna területén a *karbowanez* nevű pénzjegyeket adtak ki.

2. Az Ideiglenes Kormány pénzkibocsátása

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány ötödik minisztertanácsi ülésén, 1945. január 18-án Vásáry István pénzügyminiszter ismertette, hogy a kormány csekély jövede-

lemforrással rendelkezik, amelynek nagy része csupán a szesz- és a dohánykereskedelemből származik. A pénzügyminiszter kifejtette, hogy az adóztatás az akkori állapotok között képtelenség. A bevételhez való jutás egyik formája lehet az ún. kényszerkölcsön, amely a bankjegyek lebélyegzésével vagy pénzkicserélés útján lehetséges. Viszont ez nem oldotta volna meg a külföldre menekült, majd hazaszivárgott pénzösszegek kérdését, ezért az egyedüli mód az új pénz kibocsátása volt. A külföldre került pénzösszeg alatt a hivatalosan forgalomba nem került, nyilasok által elhurcolt, elsősorban 1943. február 24-i dátumozású 1000 pengőöket értik, amelyből közel 8 milliárd értékű pengőt nyomtattak ki, ám forgalomba hivatalosan az ország területén csak másfél milliárd névértékű 1000 pengős kerülhetett. A többit a Szálasi-kormány nyugatra menekítette, tehát törvényellenes volt annak a forgalomba hozatala bármilyen formában, ezért annak visszaváltására a magyar kormány semmiképpen sem kötelezhető, mivel a 4500/1931. ME rendelete (a külfölddel való fizetési forgalom ellenőrzése és szabályozása tárgyában) alapján sem kötelezhető, amit az 4260/1945. M. E. sz. rendeletének 1 §-a is megerősített: „A Magyar Nemzeti Bank által kibocsátott bankjegyet, valamint pengőre szóló érmét – ideértve a forgalmon kívül helyezett ilyen bankjegyeket és érméket is – Magyarország területére csak a Magyar Nemzeti Bank engedélyével szabad behozni. A jelen rendelet alkalmazásában behozatal alatt az ország határán való átjuttatás bármilyen módját érteni kell.” Ez alapján megállítható, hogy az 1000 pengősök esetében nem forgalomba hozott bankjegyekről beszélhetünk, hanem csak egyszerű bankjegynyomtatványokról, amelynek beváltására a magyar kormány nem volt kötelezhető.

Mindezek ellenére a visszaszivárgás jelentős volt, ezért is az egyetlen megoldásnak az új pénz nyomtatását látta a pénzügyminiszter. A minisztertanácsi jegyzőkönyv tanúsága szerint a bankjegyajzolásra már kiadták a megbízást, bankjegypapír rendelkezésre állt, sőt a Debrecen környéki nyomdákat is felmérték. Érdekes, hogy a pénzügyminiszter még számolt a nagyváradi nyomda lehetőségével is. Elsősorban 100 pengős bankjegyeket kívántak nyomtatni, de tervben volt új 10, 20 és 50 pengős bankjegy előállítás is. Nagyjából 6-7 milliárdnyi pengőre lett volna szükség, ennek előállítását 3,5–5 hónapra becsülték. Miklós Béla miniszterelnök javasolta, hogy mivel 5 hónapot venne a folyamat igénybe, célszerű lenne külföldön gyártatni a szükséges készpénzt. Nagy Imre²⁴ csatlakozott a miniszterelnökhöz, és elismerte, hogy az egyetlen járható út a pénzszerzéshez a kényszerkölcsön és új bankjegyek kibocsátása volna. Az 1945. február 3-i minisztertanácsi ülésen Vásáry István pénzügyminiszter bejelentette, hogy az eddig beérkezett jelentések szerint a MNB pesti pénzjegynyomdája majdnem teljesen ép: klisék, papirkészlet, festékanyag mind rendelkezésre álltak ahhoz, hogy saját pénzt nyomtathasson a Nemzeti Kormány. Ezért felolvastott az ülésen egy, a szovjet parancsnokságnak szánt átiratot, amelyben bejelentették igényüket a pénzjegynyomdára, továbbá megköszönték és lemondták a szovjeteknél megrendelni tervezett bankjegynyomtatást, illetve kérték

a szovjeteket, hogy a Budapestről elvitt 400 millió pengőt adják vissza.

Nagy Imre és Gábor József²⁵ kommunista politikusok ellenezték az átiratot, mondván, ha mégsem tudnának saját erőből pénzt nyomtatni, akkor felmerül a veszélye annak, hogy másodjára már nem segítenének a szovjetek a bankjegyek legyártásában. Vita után abban állapodtak meg, hogy nem mondják le a szovjektől a bankjegyrendelést, viszont kérik tőlük a Magyar Nemzeti Bank sürgős felszabadítását, így mielőbb be tudna indulni a hazai bankjegynyomtatás is.²⁶ 1945 márciusáig a tervezett pengősor hazai gyártását még több alkalommal is akadályoztatták a szovjetek, amit Vásáry pénzügyminiszter a minisztertanácsi üléseken megjegyzett, de végül a Gáborjáni Szabó Kálmán által tervezett pengősor nem valósulhatott meg. A szakirodalom a pénzjegysornak eddig csak egyetlen darabját, a 100 pengőst ismeri, amelyből egyetlen példány maradt meg, a pénzjegy előoldalán a Kozlovári testvérek Szent György szobra látható, a hátoldalon pedig II. Rákóczi Ferenc portréja.²⁷

A Pénzjegynyomda 1945 márciusára lett újra termelőképes, első feladatuk a mielőbbi bankjegygyártás volt, amelyre az első szükségmegoldásként már meglévő kliséket használták fel. Így készült el az 1926-os 50 és 100 pengős kliséi alapján az 1945. április 5-i keltezésű 50 és 100 pengős, amely elsősorban színárnyalatában különbözött az 1926-os elődjétől.

Felmerült ötletként, hogy a pénzjegynyomda készletében talált, legyártott, de ki nem adott 50 fillérest, 5 pengőst felülbélyegezve 20 pengősként és 100 pengősként fogják a forgalomba bocsátani, ám néhány próbanyomást leszámítva ez nem valósult meg.²⁸ A korábban már bevont 1939. október 25-i dátumozású 5 pengőst viszont újra forgalomba hozták, felülbélyegzés vagy bármilyen megkülönböztető jelzés nélkül. Formálisan ez úgy történt, hogy az MNB átirattal fordult a pénzügyminiszterhez, hogy a bankjegyhiány enyhítésére felajánlva, hogy a készleten lévő 4–5 millió darab 5 pengőst kölcsönadja, amennyiben a Minisztertanácsnak lesz ilyen irányú döntése. Mivel ez már megtörtént a Főtanács május 2-i ülése előtt, így utólagos jóváhagyást kért az elnök a Főtanácstól. Ezt nem is lehetett volna korábban véghez vinni, mert az MNB Főtanácsát Szálasi feloszlatta, és annak újraalakuló ülésére 1945. május 2-án került sor.²⁹

Az új 100 pengős kibocsátásáról szóló hirdetményt a Minisztertanács 1945. május 4-i ülésén fogadták el, a *Magyar Közlöny* május 9-i számában kihirdetésre került. Vásáry pénzügyminiszter a Minisztertanács május 18-i ülésén összesen 15 milliárdnyi pengő kibocsátásához kért

hozzájárulást, a Pénzügyminisztérium 65.064/1945 IV. számú előterjesztése alapján, az alábbi címleteloszláshoz: 500 pengős 5 milliárd, 100 pengős 7 milliárd, 50, 20 és 10 pengősöket pedig 1–1 milliárd összegben. Az 500 pengős a *Magyar Közlöny* május 31-i, az 50 pengős pedig a június 5-i *Magyar Közlöny*ben megjelent Hirdetménnyel került a forgalomba. Az infláció gyorsulása miatt a 20 és 10 pengősök kibocsátására nem került sor.³⁰ Az 500 pengőshöz is korábbi nyomólemezeket és kliséket használtak fel. Nevezetesen az 1923-ban készült 1 millió koronás Bécsből hozott kliséivel dolgozott a tervező, Helbing Ferenc.

A nyilas 1000 pengősök letétbe helyezéséről és azok kicseréléséről 1945. június 13-án döntött a Minisztertanács. Vásáry István pénzügyminiszter 4250/1945. M. E. sz. rendeletét elfogadták, az megjelent az 1945. június 14-i *Magyar Közlöny*ben is: „az 1943. évi február hó 25. napi kelettel kibocsátott 1.000 pengős címletű bankjegyek – a 2. § (3) bekezdésében meghatározott kivételtől

elteltekintve – az 1945. évi június hó 14. napján 0 óra 01 perctől kezdve nem törvényes fizetési eszközök.” Érdeklőség, hogy nem átcserélték őket, tehát a tulajdonosuk nem készpénzt kapott érte, hanem egy elismervényt, egy postautalványt:

„Az (1) bekezdésben felsorolt pénzintézeteknél a letétbehelyezés elismervény ellenében, a postahivataloknál pedig a letevő által a Magyar Nemzeti Bank budapesti főintézete, Budapest címre kiállított postautalvány egyidejű átadásával történik. Az átvevő postaalkalmazott a letétbehelyezett bankjegyek átvételét az általa aláírt, és lebélyegzett feladóvevény kiszolgáltatásával igazolja.”³¹

Erre az utólagos megtérítési módszerre azért volt szükség, hogy az amúgy is szűkös készpénzhiányt ne vegye még jobban igénybe a visszaváltás folyamata, hiszen még nem volt az Ideiglenes Kormány 1000 pengős bankjegye. Az új rajzolatú 1000 pengős, amely szintén egy 1925 előtti klisé alapján készült el, csupán 1945. július 16-án jelent meg. Ezzel párhuzamosan megtiltották a pengő bankjegyek és érmék behozatalát az ország területére. Ezt azzal indokolták, hogy meg kívánják akadályozni a németek és a nyilasok által elhurcolt bankjegyek visszaözönlését.³² 1945. július 21-től a pénzügyminiszteri posztot Vásáry István helyett párttársa, a MNB elnöke, Oltványi Imre vette át. Oltványi a Minisztertanács szeptember 4-i ülésén a napirend előtti felszólalásában felvázolta a szovjet kiadású hadipengők 1945 őszén történő kivezetését és beváltását, amelyet ugyan elfogad a Minisztertanács, de a

SZEB hozzájárulásának késlekedése miatt erre csak 1946 februárjában került sor. Erre való hivatkozással bejelentette szeptember 4-én a pénzügyminiszter, hogy szükséges lesz új 5000 és 10 000 pengős bankjegyek kiadása. 5000 pengős bankjegyből még tervezetekről sincs tudomásunk, a 10 000 pengős bankjegyre csak október 12. után járult hozzá a SZEB, így az a *Magyar Közlöny* 1945. október 17-i számában olvasható hirdeteménnyel kerül a forgalomba.³³ Az előző bankjegyekhez hasonlóan a 10 000 pengős is egy 1925 előtti klisé újragondolásából született meg, ez volt az Ideiglenes Nemzeti Kormány utolsó pénzkibocsátása. „A Magyar Nemzeti Bank az 1945. évi július hó 15-i kelettel ellátott 10 000 pengős címletű bankjegyeinek kibocsátását 1945. évi október hó 17-én megkezdi.”³⁴

Az állami bevételek fokozására a pénznyomtatáson túl volt még egy hitelforrás, amellyel élt az Ideiglenes Kormány, nevezetesen, hogy az MNB közvetlenül folyósítson hitelt az államnak. Az 1945. május 4-i minisztertanácsi ülésen Vásáry pénzügyminiszter előterjesztette azt a napi-rendi pontot, amelyben hivatkozva az 1939. évi II. tc.-re, kéri, hogy függesszék fel az MNB alapszabályának 50. cikkelyét, és nyújtson közvetlen 5 milliárd pengő hitelt az MNB az Ideiglenes Kormányának. Az 1924. évi V. tc. a Magyar Nemzeti Bank létesítéséről és szabadalmáról VII. fejezetének 50. §-a az alábbiakat mondta ki:

„Az állam, a törvényhatóságok, a városok és a községek a bank eszközeit egyáltalán, tehát sem közvetve, sem közvetlenül, nem vehetik igénybe saját céljaikra a nélkül, hogy a felvett bankjegyek ellenértékét aranyban vagy devizákban egyidejűleg nem szolgáltatják.”

Továbbá:

„Az állam kötelezi magát, hogy a bankszabadalom tartama alatt állami papírpénzt nem fog kiadni és általában nem fog olyan intézkedéseket tenni, amelyek a bankot az őt az 1. Cikk második bekezdése szerint terhelő kötelesség teljesítésében megakadályoznák.”

Ezt először a honvédelemről szóló 1939. évi II. tc. 158. §-a írhatta felül:

„A minisztérium a Magyar Nemzeti Bank, a Pénzintézeti Központ és a m. kir. postatakarékpénztár ügyvitele és üzletvitele tekintetében rendkívüli intézkedéseket tehet és e végből a fennálló törvényektől eltérő rendelkezéseket is állapíthat meg.”

Vásáry erre a paragrafusra hivatkozott előterjesztésében, amelyet a Minisztertanács támogatott, egyetlen módosítással. Valentiny Ágoston,³⁵ az Ideiglenes Kormány igazságügy-minisztere törölteti az 1939. évi II. tc.-re való hivatkozást, mondván, hogy a minisztérium az államvezetéssel kapcsolatos intézkedéseket az Ideiglenes Nemzetgyűléstől 1944. december 22-én kapott felhatalmazás alapján adja ki, és más felhatalmazásra felesleges hivatkozni.³⁶ Véleményem szerint politikailag sem szerettek volna hivatkozni az 1939. évi honvédelemről szóló tör-

vényre, hiszen az előző háborús években számtalan törvény és rendelet hivatkozási alapját adta ez a törvény, tehát kellemetlen lehetett volna 1945. május 4-én éppen erre a törvénycikkre alapozni egy pénzügyminisztériumi rendelkezést.

3. A pénzromlás hatása: az aprópénzek eltűnése

Érdeemes szót ejteni e zűrzavaros időszak pénzerméiről is. Ebben az időszakban a készpénzforgalomban egyedül a szovjet megszállási pénzeknek voltak kis címleteik: 1, 2 és 5 pengősök, illetve még a háború alatt kiadott alumínium 1, 2 és 5 pengősök forogtak, mivel azoknak az ezüsttartalmú elődjeiket már nemesfémként használták a cserekereskedelemben és a fekete piacon, hiszen a bennük lévő ezüst lényegesen többet ért, mint a nominális értékük. Ugyanebből az okból kedvelt csereeszköznek számítottak, mivel felhalmozásuk egyfajta értékbiztonságot nyújtott. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány szintén próbálkozott saját veretésű pengők kibocsátásával, már csak azért is, mivel a forgalomban lévő 5 pengősök Horthy Miklós kormányzó portréjával voltak díszítve.

A minisztertanácsi üléseken először az 1945. április 27-i ülésen került szóba a pénzermék kibocsátása. Itt Vásáry pénzügyminiszter hozzájárulást kért és kapott a Minisztertanácstól új 5 pengősök készítésére. A munkálatok elhúzódtak, mivel legközelebb az 1945. június 8-i ülésen esett róla szó. Vásáry bejelentette, hogy új alumínium 5 és 2 pengősöket fognak kibocsátani, erről szólt a június 9-én megjelent 3020/1945. és a 3030/1945. M. E. sz. rendelet, amelyekben egyrészt a meghatározott 360 millió pengő helyett összesen 510 millió pengő névértékű mennyiségben lehet ezentúl verni, illetve határozat születik arról, hogy az alumíniumból vert 5 és 2 pengős érméket és az ezüstről vert 5 pengős érméket a forgalomból fokozatosan be kell vonni, a rendelet 1. §-a értelmében pedig, a kivonandó 5 és 2 pengős alumíniumérmék helyett új 5 és 2 pengős alumíniumérméket kell verni. Az egyes érmékből a verhető mennyiséget az arányosság figyelembevételével a pénzügyminiszter rendeleti úton szabályozza.³⁷

Az infláció üteme miatt végül csak az új alumínium 5 pengős került forgalomba, a hátlapján Horthy Miklós kormányzó portréja helyett a magyar parlament épülete volt látható, „magyar állami váltópénz” szöveggel. Érdekessége, hogy nem a „magyar királyi váltópénz” körirat szerepel, pedig a Magyar Királyság csak fél évvel később 1946. január 31-én szűnt meg hivatalosan, ugyanis ezen a napon a nemzetgyűlés megszavazta az 1946. évi I. törvényt a köztársasági államformáról, amelyet rögtön ki is hirdettek, és ezzel hatályba is lépett. Másnap, február 1-jén a nemzetgyűlés megválasztotta Tildy Zoltánt a Magyar Köztársaság elnökének. Az 5 pengősök 1945. szeptember és 1945. december 31. között voltak forgalomban. A 2 pengősökből csak néhány próbaveret készült, forgalomba sohasem kerültek. Kidolgozását tekintve a 2 pengős sokkal részletgazdagabb, mint az 5 pengős érme, pedig

ugyanaz a művész, Iván István készítette mindkettőt. Előlapján szintén a „magyar állami váltópénz” olvasható, és egy férfi áll szemben, kezében kaszával és búzakalással, hátlapján koronás magyar címer, alatta a békegalamb balra repül, csőrében olajággal. Verőtüveiket kilőtt harckocsik tengelyeiből készítették.³⁸

Az ideiglenes kormány 1945 tavaszán a „felszabadult” Budapestre költözött, majd összeelőkészítette és lebonyolította a nemzetgyűlési választást. Megbízatása 1945. november 15-én szűnt meg, amikor az új Nemzetgyűlés megválasztását követően megalakult az új kormány a kisgazdapárti Tildy Zoltán vezetésével. Összességében elmondható, hogy hiába próbálkoztak különböző szükségintézkedésekkel és pénzkibocsátásokkal, az inflációt nem tudta megfékezni az Ideiglenes Kormány. Ugyan elméletben volt törvényes fizetőeszköze az országnak, amelynek volt megszabott árfolyama is, de gyakorlatilag a dollár és az arany vált az egyetlen fizetőeszközzé. 1945-ben a vesztes háború végével az általános áruhiány és felpörgött infláció következtében főleg a cserekereskedelmé volt a fő szerep. 1945 novemberében a papírpénzmennyiség értéke átlagosan kb. 4–5 millió dollárt tett ki. Ugyanakkor a MNB becslése szerint a forgalomban lévő arany és dollár kb. 1 millió dollár értékű volt! Arra, hogy a dollár nemcsak a nagykereskedelmi, hanem a kiskereskedelmi forgalomban egyre jelentősebb szerepet töltött be, jól példázza, hogy a kis 1 dolláros címletek árfolyama a nagyobb kereslet miatt átlagosan 10%-kal meghaladta a nagy dollárcímletek árfolyamát, míg ez a háború előtt épp fordítva volt.

TÖREKI, MILÁN

Der Vorläufer des Forint: Finanzrechtliche Fragen der Übergangszeit der Geldemission in Ungarn unter der Aufsicht der Provisorischen Nationalregierung 1944–1945

(Zusammenfassung)

Die chaotischste und zugleich vielfältigste Periode in der Geschichte der ungarischen Währung im 20. Jahrhundert war die Zeit von Ende 1944 bis zum 1. August 1946. Das erste Kapitel begann mit der Machtübernahme durch die Pfeilkreuzlerpartei am 16. Oktober 1944. Die Finanz- und Währungspolitik der Regierung wurde Szálasi grundlegend von der Notwendigkeit beeinflusst, die deutschen Kriegspläne vollständig zu erfüllen. Diese Ereignisse hatten einen großen Einfluss auf die Währungspolitik des Wiederaufbaus und die Schaffung einer neuen, stabilen Währung. Im ersten Teil dieses Aufsatzes werde ich die Geldausgabep Praxis der Pfeilkreuzlerpartei und das Ausmaß der Kriegszerstörungen beschreiben und zeigen, dass ab Oktober 1944 in einigen Teilen des Landes mehrere Währungen (bis zu

A dollár felértékelődését jól példázza az alábbi számadat: míg 1939-ben a kerékpárt nagyjából 18,5 dollárért lehetett beszerezni, addig 1946 elején mindössze csak 4 dollárt kellett érte fizetni.³⁹

A fent leírtak jól példázzák, hogy miért neveztem a modern magyar pénzügyi jogtörténet legkaotikusabb időszakának az 1944 őszétől 1945. decemberig tartó időszakot. Ugyanis Magyarország területén zajló hadmozgások következtében több joghatóság is legitimnek tartotta magát. Ez természetesen érintette a magyar pengő állapotát is, amellyel párhuzamosan akár négy különböző elismert valuta volt forgalomban, amely tovább nehezítette az amúgy is zavaros pénzügyi helyzetet. Ha kitekintünk Európára, hasonló problémákkal küzdöttek ugyanebben az időszakban a szomszédos államok is. A területileg visszaállított Csehszlovákiában még 1945 nyarán is négy különböző pénznem volt forgalomban: német birodalmi márka, szlovák korona, protektorátusi korona és a magyar pengő, és természetesen a szovjetek által kiadott hadi koronák is bevezetésre kerültek. Jugoszlávia esetében három megszálló ország pénzei is forgalomban voltak, párhuzamosan a Tito vezette partizánok pénzeivel: német birodalmi márka, olasz líra, magyar pengő, a németek által fenntartott horvát és szerb bábállam pénzjegyei is néhol még használatban voltak. A magyar jelenség tehát egyáltalán nem egyedülálló, ami viszont mégis kiemeli a térségből, az a mérhetetlenül nagymértékű pénzromlás és infláció, az azonban már egy következő publikáció témája.

fünf!) gleichzeitig im Umlauf waren, die alle als gesetzliches Zahlungsmittel bezeichnet werden konnten. Ich werde auch den rechtlichen Kontext untersuchen, auf den sich die Behörden bei ihrer Währungsausgabep Praxis bezogen. Anhand der währungspolitischen Maßnahmen der Provisorischen Nationalen Regierung (22. Dezember 1944–15. November 1945) wird ein Einblick in die politische Entwicklung der Zwänge gegeben, die sich aus der Kriegsniederlage und der Präsenz der Roten Armee als Besatzungsmacht im Land ergaben. Anhand von Archivquellen und Protokollen werde ich die rechtlichen und politischen Verfahren rekonstruieren, die die Bargeldversorgung Ungarns regelten. Am Ende meiner Studie werde ich auch auf die Situation des Münzsystems eingehen.

Jegyzetek

- ¹ Hirdetmény az 1943. évi február hó 24.-i kelettel ellátott 1.000 pengős bankjegyek kibocsátása tárgyában. *Budapesti Közlöny*, 1944. 251. sz. 3. p. Érdeklőség, hogy a hirdetménynek a végére az alábbi befejező szöveg került: „Kítartás! Éljen Szálasi!” Ezt a formát a náci Németországtól vették át, ami nemcsak a lakossági hirdetményekben, hanem a MNB belső iratkezelésébe is bekeült.
- ² Temesváry László már az 1930-as évek elején csatlakozott Szálasi pártjához. Több gazdasági könyvet is írt a korban: *A községi pénzügyek reformja Olaszországban* (1938); *A fasizmus pénzügyi politikája, Az olasz banktörvény* (1940); 1945-ben, a háború lezárását követően, az amerikai hadsereg kiadta a magyar hatóságoknak. A népbíróság életfogytiglani börtönrre ítélte, az 1956-os forradalom után szabadult, majd Ausztriába emigrált. 1974-ben egy Bad Aussee-i kórházban halt meg.
- ³ KUSCSIK Péter: *Magyarország papírpénzei 1900–1946*. Pozsony, 2017. Detail Kiadó, 112–113. p.
- ⁴ Káplár László: *Ismérjük meg a numizmatikát*. Budapest, 1984. Gondolat Kiadó, 102–103. p.
- ⁵ BOTOS János: *A Magyar Nemzeti Bank története II. Az önálló jegybank*. Budapest, 1999. Presscon Kiadó, 278–283. p.
- ⁶ KUPA Mihály: *Felszabadulásunk pénzei (1944–1945)*. *Honismeret*, 1985. 2. sz. 9–10. p.
- ⁷ HUSZKA Lajos – NAGY Ádám: *Pénzforgalom Szegeden 1944–1945-ben*. In *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1987–I.* Szeged, 1988. Szegedi Nyomda, 357. p.
- ⁸ Ez nem volt egyedi jelenség. Ausztriában a Szövetséges Katonai Parancsnokságok által kiadott katonai schillingeket egyenértékűnek kellett tekinteni a birodalmi márkával, és szintén kötelező volt fizetségül elfogadni azokat.
- ⁹ Kiszgazdapárti politikus, 1925-től Debrecen polgármester-helyettese, 1928-tól 1935-ig polgármestere. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány pénzügyminisztere 1944. december 21. és 1945. július 2. között.
- ¹⁰ *A Minisztertanács 1945. február 22-i ülésének jegyzőkönyve*. In Szűcs László (szerk.): *Dálnoki Miklós Béla Kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) Minisztertanácsának jegyzőkönyvei 1944. december 23.–1945. november 15.* A, B kötet. Budapest, 1997. Magyar Országos Levéltár, 219. p.
- ¹¹ Szükségpénzekről részletesebben ADAMOVSZKY István: *Magyar szükségpénz katalógus 1723–1959*. Budapest, 2008. Adamo-ker Bt.
- ¹² HALPERN Róbert: Szükségpénzt? *Néplap*, 1944. (december 13.) 16. sz. 3. p. A cikk keletkezéstörténetéhez azt érdemes hozzátenni, hogy Vásáry István Debrecen felszabadulása után felvetette, hogy adjon ki a város helyi szükségpénzt, amit elleneztek a kommunisták. Vásáry a kiszgazdák jobb oldali szárnyához tartozott, akit MKP nyomására ki is zártak 1946. március 12-én a Kiszgazdapártból.
- ¹³ HUSZKA–NAGY 1988. 372. p.
- ¹⁴ Kiszgazda politikus, a párt alapító tagja volt 1930-ban. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány második pénzügyminisztere (1945. július 21.–november 15.). A Magyar Nemzeti Bank elnöki tisztségét kétszer is betöltötte: 1945. április 17-től augusztus 31-ig, majd 1945. november 15. és 1946. augusztus 9. között.
- ¹⁵ Kiszgazdapárti politikus, Oltványi Imre után töltötte be a pénzügyminiszteri posztot 1945. november 15. és 1946. augusztus 26. között. 1945 augusztusában a Pesti Hazai Első Takarékpénztár ügyvezető igazgatója lett.
- ¹⁶ Hirdetmény. In *Rendeletek Tára a Magyar Posta Részére*, 1946. 15. sz. 155. p.
- ¹⁷ *Megegyezés a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, Nagy-Britannia Egyesült Királysága és Észak-Írország, az Amerikai Egyesült Államok és Magyarország között létrejött fegyverszüneti szerződésről*, 1945. január 20.
- ¹⁸ El kell fogadni úgy a rubelokat, mint a tábori pénzeket. In *Makói Népiújság*, 1945. (február 23.) 27. sz. 2. p.
- ¹⁹ Kiszgazdapárti politikus, 1931 óta volt a Független Kiszgazdapárt tagja, Az Ideiglenes Nemzeti Kormány külügyminisztere volt 1944. december 22. és 1945. november 15. között.
- ²⁰ Kárpátalja korabeli elnevezése.
- ²¹ *A Minisztertanács 1945. május 4-i ülésének jegyzőkönyve*. In Szűcs 1997. 179., 400–401. p.
- ²² *A Minisztertanács 1945. február 3-i ülésének jegyzőkönyve*. Uo. 171. p.
- ²³ A német véderő Miskolcon átvonuló, vagy itt tartózkodó tagjai kizárólag magyar pénzegységet használhatnak vásárlásaiknál, *Magyar Jövő*, 1944. (március 28.) 70. sz. 5. p.
- ²⁴ Kommunista politikus, az Ideiglenes Nemzeti Kormány földművelésügyi minisztere 1944. december 21. és 1945 november 4. között.
- ²⁵ Az Ideiglenes Nemzeti Kormány kereskedelem- és közlekedésügyi minisztere 1944. december 22. és 1945. május 9 között. Utóda Gerő Ernő lett.
- ²⁶ *A Minisztertanács 1945. február 3-i ülésének jegyzőkönyve*. In Szűcs 1997. 170–171. p.
- ²⁷ Rádóczy Gyula: *A legújabb kori magyar pénzek (1892–1981)*. Budapest, 1984. Corvina Kiadó, 103. p.
- ²⁸ KUSCSIK 2017. 122–124. p.
- ²⁹ *Főtanács 1945. évi május 2-i ülésének jegyzőkönyve*. MNL OL Z6. MNB Főtanácsülési jegyzőkönyvek, 6. doboz. Ezen az ülésen az első napirendi pontok foglalkoztak az elnök kinevezésével, annak esküjével, illetve alapszabálymódosításokról is.
- ³⁰ *A Minisztertanács 1945. május 4-i és május 18-i ülésének jegyzőkönyve*. In Szűcs 1997. 395., 428. p.
- ³¹ 4.250/1945. M. E. számú rendelet az 1.000 pengős címletű bankjegyek letétbehelyezése tárgyában. *Magyar Közlöny*, 1945. 51. sz. 2. p.
- ³² A magyar ezerpengős ezentúl nem fizetési eszköz, *Magyar Nemzet*, 1945. (június 15.) 36. sz. 3. p.
- ³³ *A Minisztertanács 1945. szeptember 4-i és október 12-i ülésének jegyzőkönyve*. In Szűcs 1997. 179–180., 343. p.
- ³⁴ Hirdetmény az 1945. évi július hó 15-i kelettel ellátott 10.000 pengős bankjegyek kibocsátása tárgyában. *Magyar Közlöny*, 1945. 153. sz. 4. p.
- ³⁵ Szociáldemokrata politikus. Szeged „felszabadulása” (1944. október 11.) után a város polgármestere lett, az Ideiglenes Nemzeti Kormány igazságügy-minisztere 1944. december 22. és 1945. július 21. között.
- ³⁶ *A Minisztertanács 1945. szeptember 4-i és október 12-i ülésének jegyzőkönyve*. In Szűcs 1997. 395., 416–417. p.
- ³⁷ *Magyarországi Rendeletek Tára 1945*. Budapest, 1946. Szikra Irodalmi és Lapkiadó Vállalat, 172. p.
- ³⁸ Rádóczy 1984. 125–126., 131. p.
- ³⁹ AUSCH Sándor: *Az 1945–1946. évi infláció és stabilitás*. Budapest, 1958. Kossuth Könyvkiadó, 113. p.

